

Koolireform

(Algus eilses «Edasis».)

Kindlasti peab loomingu kõigepealt ära tundma. Tavaline kontroll selleks vaevab vaevub. Kui lahtrisse ei sobi, on lihtsalt halb, sest ei vasta GOST-ile. Et selliseid kontrole on meie haridustandril küllalt, sellest räägiti haridustöötajate ja XXVII kongressi delegaatide kohtumisel NSV Liidu Haridusministeeriumis («Nõukogude Õpetaja» 29. III 1986). Õnneks on meie vabariigis väga häid metoodikuid ja mõned loomingu tundvad inspektorid, kellele muidugi ka niisuguseid küsimustikke tarvis ei lähe.

Teiseks peab loojat ja tema loomingu austama. Looja on oma lapsega vaeva näinud ja suhtubki oma või koostööloomingusse nagu valudega ilmaletulnud lapsesse. Kui laps on veidi alamõõduline, kuid terve häälega, tuleb tal lasta kasvada, mitte kippuda teda lahtrite raamistikus vägivaldselt pikemaks venitama. Nii võib ta ka hääle kaotada.

Kolmandaks tuleb saada kaasloojaks. Ei näe ainult see, kellel on lahti kaks silma, vaid näeb ka see, kes vaatab kas või ühegi silmaga õiges suunas. Loomingu nägemine nõuab kaastööd, mitmepindsust, kuulata tuleks loomingu ainult stereofooniliselt. Kahjuks on meil sagedamini ainult oma, monofooniline vastuvõtutahmine, ja eks ikka sellepärast, et ristikesi kergemini lahtritesse paigutada...

4. ARVESTAB HÄSTI ÕPILASTE HUVID, EELNEVAID KOGEMISI JA TEADMISI.

Mida siis nendest? Siin on kolm küsimust. Üht vastust ei saa ju olla. Ometi pidi selle andma terve brigaad kontrollijaid!

5. ON ENTUSIASTLIK.

Pille Kapp — PIGEM JAH KUI EI, Aleksandra Mustina — JAH, Madis Paide — ? Kui arvestada, kuidas me nausime õpetaja Paide meisterlikult pauseeritud tööd, rahulikku liigutusi, parajatempolist ja tempereeritud kõnet, tundeist lõkendavate õpetajatega võrreldes vaoshoitud emotsioonide, siis entusiasm selle sõnaraamatutühenduses (tugev väimustus) õpetaja Paide tegevusest ei tabanud. Mis ta teeb teistes tundides, seda ühe tunni külastaja ei tea. Meie arvates entusiast on ta küll: oma tegevusest väimustunud inimene. Kas peab entusiast iga tunnis kõigile nähtavalt entusiastlik olema, ei oska öelda. Suurem asjatundja loeb entusiastist küll ka entusiastlikkuse välja, kuid tagasihoidlikuma sünteesivõimega tunnivaatleja liitab entusiasti entusiastlikkuse väliste väljenduste puudumisel ilma südamepiinata välja...

6. KASUTAB HEAD NÄITMATERJALI (KUI SELLEKS ON VAJADUS).

Pille Kapp — JAH, Aleksandra Mustina — JAH (isegi kui vaja pole), Madis Paide — JAH. Küsitav on, kuivõrd võib jätta näitmaterjali kasutamise vajalikkuse hindamise tunni juhukülastajale. Oleneb see ju konkreetsest klassist, ainekäsituse järjekorrast, õpetaja isiksusest. Hea näitmaterjali tunneb kergesti ära, ja kasuks tuleb see alati.

7. EI LÕPETA JÄRSULT TUNDI, ALATI ON ÕPILASTE SELGE, MIDA NAD PEAVAD ÕPPIMA.

Kas ikka on õpiülesanded seotud tunni lõpetamisega? Nii et tingimata kaks minutit enne kella: «Võtte päevikud, kirjutage...» Tänapäeva õpetaja teeb õpilastega 45 minutit seda, mida õpilased peavad õppima. Uute suundade põhjal aga õpivad lapsed selle tunni jooksul koguni ära! Selge on et sellise väite puhul läksid ristikesed sinna, kuhu jumal juhatab (mõttetusele sobivad ainult mõttetud võrdlused).

8. KASUTAB EFEKTIIVSELT ERINEVAID ÕPPEMEETODEID.

Olen taas raskustes. Kui õpetaja kasutab erinevaid õpemeetodeid, on see iseenesest väga hea. Seda oleks ka hinnangutesse kerge paigutada. Küsitakse aga meetodite kasutamise efektiivsust. See on iseasi. Kas me teame, millise valemiga seda arvutada? Aga kui õpetaja kasutab erinevaid meetodeid ja erineva efektiivsusega? — Ikkagi on see lõppkokkuvõttes sõber MULJE, kes ristikesse kuhugi lahtrisse lükkab.

9. KINDLUSTAB ÕPILASED OPERATIIVSE TAGASISIDEGA NENDE VASTUSTE ÕIGSUSE KOHTA.

Võib-olla päästaks siin elektrooniline tabloo? Ütle õige sõna (JAH) — roheline, vale (EI) — punane, sennapoolet (PIGEM JAH KUI EI) — rohekaskollane, peaaegu mõda (PIGEM EI KUI JAH) — roosa (peaaegu punane). Milline värvimäng! Nagu diskosaalis. Igav ei hakkaks.

Aegadest aegadesse on autoriteetne õpetaja rääkinud klassis tõtt nii mõjusalt, et see meil eluaeg meeles püsib. Tema tõde on meile eeskujuks. Tagasid ei ole mitte ainult teadmine, kas läks õigesti või valesti, vaid edasitegutsemine

õiges suunas, õige omaks võtmine. Seda siia lahtrisse paigutada ei saa. See tuleneb tervikust, mida ei mõda ei ühe tunni, ühe aasta ega ühe õpetaja tööga. Teadmist $2 \times 2 = 4$ võid mõda, selle sotsiaalselt kehtivust aga mitte. Peale ainetevaheliste seoste on veel inimestevaheliste seosed.

10. ON HINNANGUTES ÕPILASTE TÖÖLE OBJEKTIVNE.

Seda saab tunnetada õpetaja pika töö tulemusena. Mida ütleb nn. objektiivsus ühes tunnis? Võib-olla see Juku, kelle hindamisel õpetaja seni pole teiste laste näheski suutnud olla objektiivne, parajasti puudub? Või kui meie kuulda hinnanguid tunnis polegi, lihtsalt õpitakse, arutletakse, otsustatakse koos?

11. SUHTUB ÕPILASTESSE AUSTUSEGA.

Mitu negatiivset tähelepanekut on vaja, et üldistada ühe tunni põhjal EI; mitmest «austusavaldusest» piisab, et märkida PIGEM JAH KUI EI?

Pille Kapp ja Aleksandra Mustina töötasid õpilastega kui vilunud õpetajad, arvestasid lapsi ja lapsed neid. Kuivõrd sellest austust välja lugeda saab, on ilmselt kujutluse vili. Madis Paide saatis õpilase, kes viisakalt tema klassist (meile mõeldud homimikukontserdi prooviks!) noormeest välja palus, ehmatamanevalt järsult ära, klassiga lävis aga nagu võrdne võrdsetega. Peaksin ma talle (kas mul on õigust?) sokutama ristikesse lahtrisse EI ja seega õpetajale endale risti peale tõmbama?

12. ÕPILASED ON KINDLUSTATUD PIDEVA TEGEVUSEGA.

On teada, et innukamalt tegetsema paneb valikusituatsioon, mitte pidev etteütlemine, kindlustamine väljastpoolt. Pidev ühtejalgarass on paljusid ära väsitunud. Võib-olla see Juku, kes momendil kaasa töötada ei taha, ei näe rivisammust mõtet, ta tahab minna ja lõpuni jõuda hoopis valistaktis. Tähtis on lõppjaam. Erandjuhtul Juku ka mõtleb. Ago just siis ei ole ta tunni vaatleja jaoks nähtava tegevusega kindlustatud. Auruhaamriga kirbu pihta! Ristike viimosesse lahtrisse!

13. PEALE KÜSIMUSE ESITAMIST JÄTAB ÕPILASTELE PIISAVALT AEGA

JÄRGI MÕTLEMISEKS (oh mu vaene emakeel!).

Kas on üheselt mõeldavat piisavat aega erinevatele õpilastele, õpetajale ja võrrale (juhustikule, kuid teinekord saatustikule) tunnivaatlejale? Quod licet Jovi, non licet bovi. Ristike sinna, kuhu MINA arvan!

14. ESITAB ÕPPEMATERJALI SELGELT.

Saab hinnata, kui esitab. Enamik küsimusi on mõeldud õpetajakeskse tegevuse hindamiseks. Nii ei ole meie koolides enam ammu, lugupeetavad kontrollijad-hindajad-abistajad!

15. KONTROLLIB PIDEVALT ÕPILASTE ARUSAMIST ESITATUST.

Mõelgem, milline näeks välja sellisele nõudele üles ehitatud tund! Minu käest saaksid kõik 3 Tartu õpetajat ristikesse lahtrisse PIGEM EI KUI JAH. Sest nad ei teinud seda pidevalt. Ja Madis Paide ei teinud seda üldse. Tund oli aga väga hea, sest kõik said kõigest hästi aru, muidu poleks töö nii ladus olnud.

16. NÄITAB VAJADUSE KORRAL OMANDATAVATE TEADMISTE RAKENDAMISE VÕIMALUSI.

Kui ei oleks sõnaühendit «vajaduse korral», paneksin kõigile õpetajatele peale Pille Kapi EI. Aleksandra Mustinat

meie koolide audio- ja üldse tehnilised vahendid on ajast ja arust (kunagi ostetud, võib-olla isegi vähe kasutatud, kuid kvaliteedilt aegunud). Samal ajal kui koolides peaksid olema esmaklassilised heliseadmed, eriti muusikaklassides, ei saa neid osta! Koolid peavad leppima vananenud mudelite ja helitehnoloogiliste kolbmataute eksemplaridega. Peaksime ju küll arvestama, et õppeotstarbel kasutatavate tehniliste vahendite halb kvaliteet tehnilise progressi ajastul on bumerang. Meil aga käib asi enamikus rahulikult seda rada, et kui õpetajal tunnis magnetofon käima ei lähe või heli on halb, kirjutatakse hinnangusse, et õpetaja ei oska tehnilisi vahendeid kasutada.

Mitte mingi skaala järgi ei saa ma hinnata Tartu 6. Keskkooli õpetaja Dora Potašenkova tööd lahingukulsuse muuseumis, kus ta ise (!) mitte midagi ei esitanud (valitud ja mõjuval emotsionaalsel foonil tegid seda väljaoõppinud õpilased) ja Ariadna Kolmoznina tööd rikkas, vabariigis kordumatus Lenini muuseumis. Täiendusteaduskonna kuulajad olid siuka võõrustamise eest siiralt tänulikud direktor Valentin Nešpanovile, kes juhib kooli mõistuse ja mõistmisega, tunde ja tundmi-

Sellest lähtuvalt tuleb koolile ja õpetajatele tingimata vaadata hoopis uue pilguga. Enne kui me õpetaja tööle (küsimustiku abil või selleta) hinnangu anname, tuleb selgitada (ilma küsimustikuta) tingimused ja ressursid ning nende vastavus esitatud nõuetele. Kas ei ole paljud lüngad meie haridusliku korralduses ja hariduse praeguses kvaliteedis tingitud ülepingutatud, vahel ebareaalsetest nõudmistest, millele saab vastata ainult kas ülespuhutud näitajatega või tegematajätmisega? Mõlemad reageeringud on seni võimalikuks osutunud. Seni karistati ainult viimase eest. Jälgitud kongresseid ja -järgseid mõtteavaldusi «Pravda», «Üstitskaja Gazeta» ja «Literaturnaja Gazeta» veergudel, selgub, et meie õpetajaskonna hulgas kujunes juba üks jagu nn. ajastu ohvreid, kes, omandanud puru siimaajamise poliitika, jätsid tegemata mitte ainult mittevajaliku, vaid ka vajaliku. Näitajad olid aga ilusad! Kuupalk kvaliteedist ei sõltu.

Aga teised, väga hästi töötavad õpetajad? Mille poolt on neil loodrite kõrval parem? Endiselt on õpetajate tunnustamises mitte millegagi seletav järjekord, nagu teatakse kuskil (kus siis?), et Eesti NSV-s 1986. aastal töötav ergutamist väärivalt n nais- või meesõpetajat vanusega x, kellel viimastest autasustamisest on möödas 5 aastat ja kõik eelmised (väiksemad) autasud olemas. Seejuures ei tohi ta olla liiga noor ega liiga vana... Mõistusesse ei mahu, kõik imestavad ja lautavad käsi, kuid olukord kehtib.

Tuttav koolidirektor kurtis, et tema kooli anti jagamiseks orden, mille peab saama nooremäpoolsel teenelisel õpetajal. Et teenelised kipuvad kõik vanemapoolsed olema (noortele ei saa ju nimetust anda, sest kõik «eelmised» ei ole veel käes), siis anna või orden koolist ära! «Pingutame», ütles ta, «ära ei anna!»

Taas mõeldes NLKP XXVII kongressi rohketele mõtetele tunnustamisest ja stimuleerimisest, tahaksin meenutada ühe delegaadi sõnu: «Võrdsustamine on ohtlik mitte ainult majanduslikult, vaid ka kollektiselt. See nullistab ühise püüde töötada suure jõudlusega, efektiivselt.» Kui me tahame, et meie õpetaja hakkaks korraga silmapaistvalt paremini töötama, peame teda kohe ka teistmoodi nägema. Seepärast ei ole õige inimest tema mitmekesisuses paarkümnesse küsimusse suruda ja tema kui vormi mahtuva või mittemahtuva asja üle otsustada. Igasuguste rohkem või vähem asjatundlikult koostatud juhuküsimustike kasutamine õpetaja üle otsustamiseks osutab otsustajate asjatundmatusele: ei ole teadmisi, ei ole julgust ise näha, tunda, otsustada. Õpetaja on aga õigusega solvatud, kui ta on PIGEM EI KUI JAH sellepärast, et küsimustik ei olnud täiuslik.

Praegune nõudlik aeg ei tohiks muutuda mitte kellegi suhtes, seega ka kooli ja õpetaja suhtes kriitikalakakaga ükskõik millises suunas vehkimiseks, vaid peab andma rohkem kui kunagi varem aega ja maad tõeliseks tööks, vastutavaks isetegemiseks. Kontrollivatel organitel on vaja aeg maha võtta eneseharimiseks, uut moodi läheneamiseks, uut moodi tehtava töö mõtlemiseks, selle hindamiseks tulevikus tõese kriteeriumi järgi. Tunnistagem ausalt: selle asemel et muuta töö kvaliteeti, suurendame ka praegu arve ja kordi, et näidata ennast aktiivsemana kui varem. Ka see on vana mõtlemisviis. Väline, olugi kahtlane, on siiski kõigile nähtav, seemine väärtuslik avab ennast ainult teadajatele. Väärust on raske, teinekord võimatu kirja panna. Aga me oleme ju arvudega nõnda harjunud! Ehk tuleks meil täna avameelselt vastata küsimusele, kas olemas hakanud uut moodi mõtlema ja töötama: PIGEM EI KUI JAH.

PIGEM EI KUI JAH

Milli-Irene Pedajas

ja Madis Paidet päästab «vajaduse korral». Ka minu arvates ei olnud vaja.

17. SISENAB ÕPILASTESSE USKU NENDE VÕIMETESSE.

Kuidas seda nähtavalt teha? Peab olema väga pöen psühholoog, et sellele küsimusele ausalt vastata. Õpetaja võib näiteks olla lihtsalt isiksus, kes iseenesest mõjub kaitset pakkuvalt, seega ka usku sisendavalt. Kuidas seda ära tuntakse, sellest oleneb ristikesse asukoht tabelis.

18. PLANEERIB OTSTARBEKALT TUNNI AEGA.

Pille Kapp — JAH, Aleksandra Mustina — JAH, Madis Paide — JAH. Kõik teised — JAH. Lõputu rida. EI ainult juhul, kui midagi on kapitaalset viltu. Aja planeerimise otstarbekus tuuaks ehk kogunud õpetaja enda otsustada jätta. Meie peaksime taas nägema tulemust.

19. HOOLITSEB KÕIGI ÕPILASTE TUNNIST (!) HÕIVATUSE EEST.

See on 1. ja 9. punkti modifikatsioon.

Nagu hea lugeja märkab, jäid allakirjutanu arutlused iga punktiga napimaks. Nii aga juhtub ka küsimustiku kasutajaga. Esimesele küsimusele püüame kramplikult vastust leida ja seda õigesti fikseerida, kuid kui tekitab esimesed teisiti mõtlemise võimalused ja sellega seoses tõrked, rändavad ristikesed kahtlevalt keskmist märkima, lõpuks koguni juhuslikku teed. Tulemus? Ikkagi ÜLDMULJE, mis tekiks ka küsimustikuta. Võib-olla ütleksime õigemini, kui oleksime vabad hinnangu määratlemisest ja näeksime tundi ja tööd terviklikult. Teadagi kujundab üldmuljet ka kontrollija isiksus, tema orientatsioon, eesmärk jne.

Hea inimesena oleksin tahtnud küsimustikus ära märkida Pille Kapi väga head inglise keelt, Valentini-päeva kunstilisi kaarte, töötihedat sidet klassiga, Eva Keinasti klassi ees õpetajale öeldud sõnu: «Õnnelikud on õpilased, kelle akent laia maailma aitab võõrkeele kaudu laiendada õpetaja Kapp.» Oleksin tahtnud kusagile kirjutada Aleksandra Mustina kutsetõstusest, Madis Paide loomingulisusest ja paljust-paljust muust.

Kuskile ei ole märkida, et

sega, intimliku sõna ja isikliku teoga.

Tartu 5. Keskkooli homimikukontserti ei saa samuti lahterdada printsiibil PIGEM JAH KUI EI. See oli õpetajate Sulev Kaldi, Emma Kärge ja Anneli Rätsepa aegu kestnud ühistöö, mille avalikustasid nende tänuhõlud õpilased. «See oli midagi hingele», ütles kooli direktor Helve Raik. Helve Raik, kes alati andja osas, jagas ka nüüd temale tänuks kingitud lilled õpetajatele. Samas nägime, et kogu kooli uhkus — tema ajalugu — peab ära mahtuma teiste ruumide arvelt kokkuhoitud kitsikesse kambris.

Tartu kooli juht on välja paistev isiksus. Tarmo Kerstna, endine 10. kooli juht, teeb oma kooli ülenurmel. Sinna tuleb järjest head noort kaadrit. Tarmo Kerstna valib ja kutsub. Valib varandust, sest näiteks meesõpetajal — heal muusikul või kehakultuurilisel on maakeskkoolis kulla kaal. Kool peab laienema, ehk tunda on vaja. Juba praegu vastab maja õpilaskontingendi suurusele PIGEM EI KUI JAH.

Valentin Nešpanov on saadikuna linnanõukogus, abistab ja räägib kaasa Tartu olulistest probleemides, kuid oma kooli muredega jääb ta tihti üksi. Direktoril tuleb teha kõike võimalikku, alates majandustööst koolitöö sisulise analüüsini. Põrs tööks jääb oma asetäitjate kõrval aega vahel vähevõitu — PIGEM EI KUI JAH.

Helve Raik suudab palju Liidu Ülemnõukogu saadikuna ja ühiskonnategelasena. Kuid ka tema ei suuda kõike, milleks kohustab koolireform. Mitte ainult Tartus, vaid kogu Eestis on üldiselt püsima jäänud arvamus, nagu peaksid kolhoosid-sovhoosid, asutused-ettevõtted koole abistama, või muidu see nõrk (vaene?) organism toime ei tule. Sellest tekib kõigil koolitöötajatel, eriti aga koolijuhtidel kerjusekompleks, mis on palju mõtlemaid päid eneseuhkuses haridustööl ära viinud.

Õnnestunult lahendab nn. šeflusprobleemi Kohila Keskkooli noor direktor Mihkel Mänd, kelle ajakohases käsituses ei tuleks enam rääkida šeflusest, vaid partnerlusest. Kool on ühiskonna arengut määrav keskus.